

**HARBIY TA'LIM FAKULTETI TALABALARIDA PEDAGOGIK
KOMPETENSIYANING SHAKLLANISHI**

<https://doi.org/10.53885/edinres.2022.8.08.040>

Xoliqov Ixtiyor Roziqovich,

*Buxoro davlat universiteti pedagogika instituti harbiy ta'lim fakulteti
dotsenti*

<https://orcid.org/0000-0002-5772-9367>

Annotatsiya: Mazkur maqolada harbiy ta'lim fakulteti talabalarida pedagogik kompetensiyaning shakllanish jarayonlari va ularni takomillashtirish istiqbollari hamda bo'lajak pedagoglar uchun muhim bo'lgan kompetensiyalar haqida so'z yuritiladi. Mamlakatimizda oliy ta'lim tizimida olib borilayotgan islohotlar, ularni amalga oshirish borasida normativ-huquqiy hujjatlar hamda islohotlarni amalga oshirish mexanizmlari. Ta'lim tizimida islohotlardan kutilayotgan natijalar. O'qituvchi va talabalar orasidagi munosabatlar. Harbiy ta'lim yo'nalishida ta'lim olayotgan talabalarning harbiy qism va muassasalar bilan birgalikdagi hamkorlik jarayonlari haqida qisqacha tavsilotlar bayon etib o'tilgan. Maqolada, talabalarda pedagogik kompetensiyalarni shakllantirish jarayoni bilan bog'liq ba'zi bir tadqiqotchilarning fikr mulohazalari, ular tavsiya qilgan yo'nalishlar ham berilgan bo'lib, mazkur ishlar pedagogik kompetensiyaning shakllanish jarayonlarini, tegishli kompetensiyalarga ega bo'lish yo'llarini chuqur tahlil qilish imkonini beradi. Bundan tashqari harbiy ta'lim fakulteti spetsifikasi hamda harbiy xizmat jarayonlarini hisobga olgan holda, ushbu yo'nalishda ta'lim olayotgan talabalarda harbiy kompetensiyalarning turlari va u kompetensiyalarni shakllantirish haqida ham qisqa tavsiya va xulosalar berib o'tiladi.

Kalit so'zlar: Harbiy ta'lim, harbiy kompetensiya, pedagogik kompetensiya, tizim, vaziyat, ta'minot, saviya, malaka.

**ФОРМИРОВАНИЕ ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ КОМПЕТЕНЦИИ У
СТУДЕНТОВ ВОЕННЫХ ФАКУЛЬТЕТОВ**

Холиков Ихтиёр Розикович

Доцент военного факультета педагогического института

Бухарского государственного университета

Аннотация: В данной статье рассматривается процесс формирования педагогических компетенций у студентов военных факультетов и перспективы их совершенствования, а также компетенции, важные для будущих педагогов. Реформы в системе высшего образования страны, нормативно-правовые документы по их реализации и механизмы реализации реформ. Ожидаемые результаты реформ в системе высшего образования. Отношения преподавателя со студентом. Дано краткое описание процесса взаимодействия студентов обучающихся в военном факультете с воинскими частями и учреждениями. В статье приведены мнение и работы некоторых

исследователей о процессе формирования педагогических компетенций у студентов, а также рекомендуемые ими направления. Кроме того, с учетом специфики факультета военного образования и процессов прохождения военной службы, студентам, обучающимся по данному направлению, будут даны краткие рекомендации и заключения по видам воинских компетенций и формированию этих компетенций.

Ключевые слова: Военное образование, военная компетентность, педагогическая компетентность, система, ситуация, обеспечение, уровень, квалификация.

FORMATION OF PEDAGOGICAL COMPETENCE OF STUDENTS OF MILITARY DEPARTMENTS

Kholikov Ikhtiyor Rozikovich

Associate Professor of the Military Faculty of the Pedagogical Institute of the Bukhara State University

Annotation: This article discusses the process of formation of pedagogical competencies among students of military faculties and the prospects for their improvement, as well as competencies that are important for future teachers. Reforms in the country's higher education system, legal documents for their implementation and mechanisms for implementing reforms. Expected results of reforms in the system of higher education. The teacher-student relationship. A brief description of the process of interaction of students studying in the military faculty with military units and institutions is given. The article presents the opinion and work of some researchers on the process of formation of pedagogical competencies among students, as well as the directions recommended by them. In addition, taking into account the specifics of the faculty of military education and the processes of military service, students studying in this direction will be given brief recommendations and conclusions on the types of military competencies and the formation of these competencies.

Key words: Military education, military competence, pedagogical competence, system, situation, provision, level, qualification.

Shiddat bilan o'zgarib borayotgan zamonda yashar ekanmiz, kompyuter texnologiyalarini mukammal o'zlashtirgan, yuqori intellektual salohiyatga ega, bozor iqtisodiyoti talablariga to'liq javob bera oladigan, tegishli pedagogik kompetensiyaga ega talabalarni tayyorlash davr talabiga aylanib bormoqda. Bugungi kunda oliy ta'lim muassasasi bitiruvchisi nafaqat yaxshi professional bilimlarini namoyon etishi, balki o'zi tanlagan faoliyat sohasida kasbiy bilimga ega bo'lishlari bilan bir qatorda yetarli darajada bo'lishi fundamental ta'limni ana shu asosda qurish imkoniyatiga ega bo'lish yangi shartlarga muvofiq yangi konkret bilimlar, tegishli pedagogik kompetensiyalarga ega bo'lishi ham talab etiladi.[2]

Boloniya ta'lim tizimiga kirar ekan, O'zbekiston oliy ta'lim tizimida juda katta islohotlar jarayoni amalga oshirilmoqda. Keyingi yillarda mamlakatimiz

ta'lim tizimiga e'tibor davlat siyosati darajasiga ko'tarilib, yoshlarning bilim olishlari va har tomonlama yetuk mutaxassis bo'lib yetishishlariga alohida e'tibor qaratilib kelinmoqda. Jumladan, O'zbekiston Respublikasi oliy ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasida shunday deyiladi: Oliy ta'lim muassasalarida o'quv jarayoni bosqichma-bosqich kredit-modul tizimiga o'tkaziladi;

xalqaro tajribalardan kelib chiqib, oliy ta'limning ilg'or standartlari joriy etiladi, jumladan o'quv dasturlarida nazariy bilim olishga yo'naltirilgan ta'limdan amaliy ko'nikmalarni shakllantirishga yo'naltirilgan ta'lim tizimiga bosqichma-bosqich o'tiladi;

oliy ta'lim mazmuni sifat jihatidan yangi bosqichga ko'tariladi, ijtimoiy soha va iqtisodiyot tarmoqlarining barqaror rivojlanishiga munosib hissa qo'shadigan, mehnat bozorida o'z o'rnini topa oladigan yuqori malakali kadrlar tayyorlash tizimi yo'lga qo'yiladi;

oliy ta'lim muassasalarining akademik mustaqilligi ta'minlanadi;

oliy ta'lim muassasalarida ta'lim, fan, innovatsiya va ilmiy tadqiqotlar natijalarini tijoratlashtirish faoliyatining uzviy bog'liqligini nazarda tutuvchi «Universitet 3.0» konsepsiyasi bosqichma-bosqich joriy etiladi;

xorijiy investitsiyalarni keng jalb qilish, pullik xizmatlar ko'lamini kengaytirish va boshqa budjetdan tashqari mablag'lar hisobiga oliy ta'lim muassasalarida texnopark, forsayt, texnologiyalar transferi, startap, akselerator markazlari tashkil etiladi hamda ular tegishli tarmoq, soha va hududlarning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishini tadqiq etuvchi va prognozlashtiruvchi ilmiy-amaliy muassasalar darajasiga olib chiqiladi;

Mustaqil ta'lim soatlari ulushini oshirish, talabalarda mustaqil ta'lim olish, tanqidiy va ijodiy fikrlash, tizimli tahlil qilish, tadbirkorlik ko'nikmalarini shakllantirish, o'quv jarayonida kompetensiyalarni kuchaytirishga qaratilgan metodika va texnologiyalarni joriy etish, o'quv jarayonini amaliy ko'nikmalarni shakllantirishga yo'naltirish, bu borada o'quv jarayoniga xalqaro ta'lim standartlariga asoslangan ilg'or pedagogik texnologiyalar, o'quv dasturlari va o'quv-uslubiy materiallarni keng joriy etish [1]. Mazkur konsepsiyadagi vazifalar talabalarining keng bilimga ega bo'lishlari uchun yangi imkoniyatlar yaratib beradi.

Mamlakatimiz oliy harbiy ta'lim muassasalari qatorida, pedagogika oliy ta'lim muassasalarida ham bo'lajak rezervdagi ofitserlarni tayyorlash tizimi yo'lga qo'yilgan. Harbiy ta'lim fakulteti talabalarida ta'lim olish jarayonida pedagogik kompetensiyalar bilan birgalikda harbiy kompetensiyalar ham shakllanib boradi. Harbiy ta'lim fakulteti talabalarida qanday pedagogik kompetensiyalar mavjud bo'lishi kerak? degan tabiiy savol tug'iladi.

J. X. Stepanyan professional kompetensiyani quyidagi turlarga bo'lgan:

Maxsus kompetensiya o'z professional faoliyatini yetarli darajada egallashi, o'z professionallik shakllanishini loyihalashtira olish qobiliyatiga ega bo'lishi;

Ijtimoiy kompetensiya jamoaviy kasbiy faoliyat va kasbiy muloqot usullariga ega bo'lish, o'z faoliyati natijalari uchun ijtimoiy mas'uliyatni

shakllantirish.

Shaxsiy kompetensiya shaxsiy o'zini o'zi boshqarish tajribasiga ega bo'lish, o'zini namoyon qilish usullari, o'zini o'zi rivojlantirish, shaxsning professional deformatsiyasiga qarshi turish qobiliyati.

Individual kompetensiya o'z-o'zini anglash va kasb doirasida individuallikni rivojlantirish usullariga ega bo'lish, ijodkorlik, kasbiy o'sishga tayyorlik. [3]

Har bir bo'lajak pedagog jamoada faoliyat olib borar ekan, birinchi navbatda yosh avlodga bilim berish jarayonida o'zidagi pedagogik kompetensiyaga asoslanib faoliyatini tashkil qilib olib boradi.

Pedagogik kompetensiya tuzilishini quyidagicha ifodalash mumkin:

- kognitiv kompetensiya;
- psixologik kompetensiya;
- kommunikativ kompetensiya;
- ritorik kompetensiya;
- professional-texnologik kompetensiya;
- professional - axborot kompetensiya;
- monitoring kompetensiya.

Umuman olganda, talabalarda kompetensiyalarning shakllanishi faqatgina ta'lim olish jarayoni bilan cheklanmaydi. Pedagogik kompetensiyaning shakllanish jarayoniga uzluksiz jarayon sifatida qarash lozim bo'ladi. Bo'lajak pedagog, o'z pedagogik faoliyatini boshlar ekan, turli nostandart situatsiyalarga duch kelish ehtimoli yuqori bo'ladi. Ushbu jarayonlarda ayniqsa, vaziyatga qarab o'z pedagogik kompetensiyalarini namoyon etish qobiliyati talab qilinadi. Pedagogik kompetensiya bu, psixologik jarayon emas, balki, yillar davomida aniq bir muhit sharoitida shakllanib boradigan jarayon deb qarash maqsadga muvofiq hisoblanadi.

Harbiy ta'lim fakulteti talabalarida pedagogik kompetensiyaning shakllanishi barobarida ularning spetsifikalaridan kelib chiqib harbiylarga xos bo'lgan, harbiy kompetensiya ham shakllana borishi zarur. Harbiy fakultet o'z mo'ljallanishidan kelib chiqib, rezervdagi leytenantlarni tayyorlash bilan ham shug'ullanadi. Bo'lajak harbiylarning xizmat faoliyatlari ma'lum bir xav-xatar, stresslar bilan bog'liq jarayon hisoblanadi. Shundan kelib chiqib aytish mumkinki, bo'lajak harbiylarda quyidagi harbiy kompetensiyalar rivojlanishi lozim bo'ladi: liderlik kompetensiyalar, boshqaruvchanlik kompetensiya, stressga bardoshlilik kompetensiya, turli vaziyatlarda nostandart qarorlar qabul qilish kompetensiyasi, jangovar hujjatlarni rasmiylashtirish va yuritish kompetensiyasi, jangovar qurol-aslahani qo'llash kompetensiyalari shular jumlasidandir.

Talabalarda pedagogik hamda harbiy kompetensiyalarni shakllanish jarayoni ma'lum bir prinsiplarga asoslanib olib borilishi talab etiladi. Ushbu prinsiplarni quyidagicha ta'riflash mumkin:

Yaxlitlik prinsipi. Pedagogik jarayonning yaxlitligi, ya'ni, barcha tarkibiy qismlarining birligi va o'zaro bog'liqligini nazarda tutuvchi yaxlitlik prinsipi (pedagogik amaliyot, o'quv-tarbiyaviy ishlar va talabalarining ilmiy-tadqiqot faoliyatidan iborat o'quv-tarbiyaviy ishlar).

Ketma-ketlik prinsipi. Talabalarning o'rganish natijasida ega bo'lishi kerak bo'lgan bilimlar, amaliy faoliyatida duch kelishi mumkin bo'lgan pedagogik vaziyatlar bilan izchil tanishtirishni nazarda tutuvchi izchillik tamoyili.

O'quv jarayonida talabani o'zi, pedagogik hamjamiyat va, umuman, jamiyat ega bo'lgan ijtimoiy-madaniy talablar va talablarni hisobga olishni nazarda tutadigan madaniy muvofiqlik prinsipi.

Dialogizatsiya prinsipi. O'quv jarayoni subyektlarining hamjihatligini va hamkorlikdagi harakatlarini birgalikda amalga oshirishni nazarda tutadi.

Professional maqsadga muvofiq prinsipi. Oliy ta'lim muassasalari talabalarini o'qitishda, ularning tanlagan kasblaridan kelib chiqib, o'qitish usullari va shaklini tanlash. Bundan tashqari, kerakli fanlarni o'qitishni nazarda tutadi. [4]

Qo'shimcha ravishda harbiy ta'lim talabalari uchun harbiy kompetensiyani shakllantirishga qaratilgan quyidagi prinsiplarni keltirish mumkin:

Pedagogik hamda harbiy faoliyatning hamkorlik prinsipi. Harbiy ta'lim fakulteti talabalarining harbiy fanlarni o'zlashtirishlari, bevosita jangovar qurol-aslaha va texnikada, harbiy qismlar bilan hamkorlikda amalga oshirishini nazarda tutuvchi jarayon.

Harbiy faoliyat va harbiy tayyorgarlik prinsipi. Harbiy ta'lim fakulteti talabalarining pedagogik kasbdan tashqari harbiy xizmatni tanlashlari va ta'lim olish jarayonida amaliy bilim olishlarini bevosita harbiy faoliyat (garnizon miqyosidagi o'quvlarda ishtirok etish, taktik-maxsus o'quvlar, jangovar otish mashqlari) davomida amalga oshirishlarini nazarda tutadi.

Yakka boshqaruvchanlik prinsipi. Mazkur yakkaboshchilik prinsipi faqat harbiy xizmat faoliyatiga mos prinsip bo'lib, unda barcha harbiy xizmatchilar tayinlangan yagona boshliqqa (komandirga) bo'y so'nishlari va uning barcha buyruqlarini so'zsiz bajarishlari nazarda tutiladi.

Xizmat faoliyatlarni jangovar vaziyatga tenglashtirish prinsipi. Harbiylarning xizmat faoliyatlaridan kelib chiqib barcha mashg'ulotlar, o'quvlar, taktik-maxsus mashqlar jangovar vaziyatga tenglashtirilgan, o'zgaruvchan vaziyatlarda tashkil qilinib olib borilishi nazarda tutiladi.

Harbiy xizmatchilar doimiy jangovar shay holatda turishlari uchun ular bilan muntazam ravishda jangovar otish mashqlari, jangovar texnikalarni qish hamda yoz fasllarida bundan tashqari ko'rinishi qiyin bo'lgan sharoitlarda amalga oshirilada, natijada harbiy xizmatchilar ma'lum bir harbiylarga xos bo'lgan kompetensiyalarga ega bo'lishadi. Jangovar taktik mashg'ulotlarda vaziyatlab reja asosida murakkablashtirilib boriladi, turli xildagi stress holatlar, o'zgaruvchan taktik vaziyat, nostandart sharoitlar yaratilishi natijasida barcha bo'g'in komandirlarida harbiy kompetensiyalar namoyon bo'lib shakllana boradi. Jumladan, stressga bardoshlik, boshqaruvchanlik, dinamik o'zgarishlarga moslashuvchanlik, liderlik, yagona maqsadli jangovar vazifalarga jamoani yo'naltirish, jangovar buyruqni bajarish uchun barcha to'siqlardan o'ta olish kabi jihatlarni ko'rsatish mumkin bo'ladi.

Xulosa. Pedagogik kompetensiyani shakllanish jarayoni bu psixologik omil bilan bog'liq bo'lmagan jarayon hisoblanib, talabalarning bilim olish

davrlari bilan cheklanib qolmaydi. Bitiruvchi talaba, professional faoliyati davomida o'z kasbiy pedagogik kompetensiyalarini shakllantirib, sayqallab boradi. Kompetensiyalarning shakllanishiga, faoliyat olib borilayotgan muhit ham o'z navbatida ta'sir ko'rsatadi. [5] Yuqori darajadagi bilim va ko'nikmalarga, keng dunyoqarashga ega, o'z professionallik darajasini bozor iqtisodiyoti talablariga javob beradigan darajada namoyon eta olishi, bo'lajak pedagogning talabgorligini oshiradi hamda jamiyatda o'z o'rnini topishga xizmat qiladi. Harbiy ta'lim fakulteti talabalarida pedagogik kompetensiyalar bilan birgalikda harbiy kompetensiyalarning ham shakllanib borishini kuzatishimiz mumkin. Fakultetda olib boriladigan harbiy tayyorgarlik fanlari, amaliy mashg'ulotlarning integratsiyalashgan jaorayonda hamkorlikda tashkil etilishi, qurol-aslaha hamda jangovar texnikalar bilan bog'liq mashg'ulotlar dala maydonlarida bevosita harbiy qism, bo'linma komandirlari tomonidan hamkorlikda olib borilishi, kompetensiyalar shakllanish jarayoniga bevosita ijobiy ta'sirini ko'rsatadi. Talabalarning mashg'ulotlar jarayonida, qurol-aslaha va jangovar texnikalar bilan harakatlari, ularning Qurolli Kuchlarimizda mavjud bo'lgan jangovar texnika, qurollarga bo'lgan ishonchini oshirib ularni vatanparvarlik xislatlarini shakllantirishga turtki bo'lib xizmat qiladi. Zero, Prezidentimiz ta'birlari bilan aytadigan bo'lsak, zamonaviy yoshlarimiz birinchi navbatda vatanparvar bo'lmog'i zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "O'zbekiston Respublikasi oliy ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida" gi 2019-yil 8-oktabrdagi PF-5847-sonli farmoni. <https://lex.uz/docs/-4545884>.

2. Р.И. Платонова "Развитие ключевых компетенций будущего учителя". <https://cyberleninka.ru>.

3. Жанна Хачатуровна Степанян. Педагогическая компетентность как основа профессионализма <https://spravochnick.ru>

4. Xoliqov I.R. "Oliy ta'lim muassasalari talabalari o'rtasida pedagogik kompetensiyani shakllantirish". Pedagogik mahorat ilmiy-nazariy va metodik jurnal. Buxoro – 2022 y. 17-19 b.

5. I.Xoliqov. "Formation of the Pedagogical Competence of Military Faculty Students". European Journal of Innovation in Nonformal Education (EJINE) with the title. 2022 y. 18-20 p.

6. Xoliqov I.R. Zaxiriddin Muhammad Bobur hayoti va merosini o'rganish dunyo talqinida xalqaro ilmiy-amaliy konferensiya "Zahiriddin Muhammad Bobur vatanparvar sarkarda" Toshkent – 2021 y. 313-316 b.

7. Xoliqov I. R., Jumayev F. Sh. "Harbiy-vatanparvarlik tarbiyasida milliy qahramonlarimizning o'rne". Temurbeklar maktabi harbiy akademik litseylarida zamonaviy ta'lim jarayonini tashkil etish istiqbollari respublika ilmiy-amaliy konferensiya Toshkent 2021-yil. 276-278 b.

8. Xoliqov I.R. "Rezervdagi va zaxiradagi ofitserlarni vatanparvarlik ruxida tarbiyalashda milliy qahramonlarimizning o'rne" Rezervdagi va zaxiradagi ofitserlarni tayyorlash tizimini rivojlantirishda innovatsion yondashuv mavzusidagi respublika ilmiy-amaliy konferensiya. Farg'ona 2021 y. 183-185 b.

9. Xoliqov Ixtiyor Roziqovich, Amanov Gulomjon Mahmudovich "Harbiy ta'lim muassasalarida kadrlarni tayyorlash tizimini takomillashtirish". Ta'lim sifati samaradorligini oshirishda xalqaro tajribadan foydalanish: Muammo va yechimlar xalqaro ilmiy-amaliy konferensiya Toshkent 2021 y. 93-96 b.